

stability are considered in terms of political security, ethnic and religious factors. The literature on information policy states the issue of political stability is considered indirect or fragmentary.

Keywords: political stability, information policy, political security.

УДК 321.011.5:316.422

Пономаренко Л. В.

ДЕМОКРАТИЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ, ЇХ СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Здійснено спробу розкрити сутність демократичних інновацій, що запроваджуються в політичній сфері. Проаналізовано їх якісні характеристики, а саме: інклюзивність, громадський контроль, виважене судження, транспарентність, ефективність та переносимість/застосовність. Обрані шість благ виступають у якості аналітичної основи для оцінки демократичних якостей інновацій, що являє собою ефективний спосіб узгодження теоретичних та емпіричних досліджень демократичних інновацій і дозволяє отримати корисні порівняльні відомості щодо різних режимів участі громадян та уявлення про те, як особливості дизайну демократичних інновацій впливають на реалізацію якісних характеристик демократичних інститутів й, відповідно, демократичної організації життя усього суспільства.

Ключові слова: демократичні інновації, якісні характеристики, інклюзивність, громадський контроль, виважене судження, транспарентність, ефективність, переносимість/застосовність.

Проблема розширення участі громадян є постійною темою в сучасній демократичній теорії, саме тому пошук інноваційних форм демократії став характерною рисою як зарубіжної, так і вітчизняної політичної думки та практики сучасності. Сучасні теоретичні концепції особливо підкреслюють важливість розширення та поглиблення участі громадян у процесі прийняття політичних рішень. Приклади включають у себе теорію партисипаторної демократії/»participatory democracy» (Б. Барбер, О. Ейхельман, С. Ліпсет, К. Пейтман, Дж. Фішкін, Дж. Ф. Ціммерман та ін.), що, як зазначає О. Бабкіна, претендує на максимальну відповідність нормативному ідеалу демократії як народовладдя, виходить з трактовки демократії як універсального принципу організації всіх галузей суспільного життя (економічна, соціальна, виробнича, партійна демократія). Участь багатьох людей в управлінні, на думку авторів цих теорій, розширює інтелектуальний потенціал для прийняття рішень, підвищує стабільність політичної системи, ефективність управління, контроль за посадовими особами [1, с. 194]; теорію плюралістичної демократії/»difference democracy» (А. Бентлі, Р. Даль, Г. Ласкі, Д. Мілль, Д. Труман, А. Янг та ін.), яка виходить з того, що не особа, не народ, а група є головною рушійною силою політики в сучасній демократичній державі. Кожна людина є представником багатоманітних груп: сімейної, професійної, етнічної, релігійної, демографічної, регіональної, соціальної тощо, в яких і відображаються та захищаються інтереси людей. Тому демократія – це влада, що складається на основі компромісів різних груп та об'єднань людей і являє собою форму правління, що дозволяє різноманітним суспільним групам вільно виражати свої інтереси та знаходити в конкурентній боротьбі компромісні рішення [1, с. 193]; концепцію деліберативної демократії/»deliberative democracy» (Дж. Бохмен, Дж. Драйзек, Д. Міллер, Ю. Хабермас, Д. Чемберс та ін.), що спирається на процес масових консультацій із суспільно значущих проблем, поєднуючи ліберальну увагу до індивіда та малих груп із комунітаристським прагненням до інтеграції, взаєморозуміння, солідарності [3, с. 15], концепцію прямої демократії/»direct democracy» (Я. Бадж, Д. Батлер, Д. Маглебі, А. Ранней, М. Савард, Дж. Сарторі, та ін.), за якої рішення ухвалюються на основі безпосереднього та конкретного

виявлення волі та думки громадян – на виборах, референдумах, при всенародному обговоренні законопроектів, на мітингах, демонстраціях, під час опитувань громадської думки тощо [4, с. 35] тощо.

У контексті загального збільшення інтересу до проблеми пошуку нових форм і методів залучення громадян до процесу вироблення та прийняття рішень доцільно звернути увагу на практику використання демократичних інновацій в політичній сфері.

У першу чергу необхідно почати з визначення самого терміну «демократичні інновації». У вузькому значенні демократичні інновації – це певний тип інститутів, спеціально розроблених для розширення та поглиблення участі громадян у процесі прийняття політичних рішень [7, с. 1]. Інноваціями вони є в тому сенсі, що представляють собою відхід від традиційної інституційної структури, яку ми зазвичай приписуємо розвиненим індустріальним демократіям. Вони виводять нас за межі знайомих інституціолізованих форм громадянської участі, таких як конкурентні вибори та консультаційні механізми, що включають в себе зустрічі спільнот, вивчення громадської думки та фокус-групи.

Незалежно від конкретних інституційних форм, демократичні інновації, у принципі, реорганізують традиційний поділ політичного впливу в рамках репрезентативної системи, зокрема, шляхом надання громадянам більшого впливу в процесі прийняття політичних рішень. Саме тому, мета цієї статті полягає в тому, щоб з'ясувати сутність демократичних інновацій у політичній сфері та визначити їх якісні характеристики.

У визначенні терміну «демократичні інновації» необхідно підкреслити два *аспекти їх дизайну*. По-перше, ці інститути безпосередньо залучають громадян. Багато механізмів участі спрямовані на залучення осіб, які представляють собою організовані групи всередині суспільства – такі інститути включають зацікавлені групи та корпоративістські конструкції (елементи). Організовані групи та їх представники відіграють істотну роль у демократичних державах, але ми зацікавлені в тому, чи можуть інститути бути розроблені таким чином, щоб безпосередньо залучити так званих «непрофесійних» або «безпартійних» громадян, на противагу експертам і партійним активістам.

По-друге, ми зацікавлені в інституціолізованій формі участі в процесі прийняття політичного рішення на стратегічному рівні – демократичні конструкції, що надають громадянам офіційну роль у прийнятті політичних, законодавчих чи конституційних рішень. Важливо викласти вищезазначене ясно й однозначно з трьох причин. По-перше, ми зацікавлені в участі в процесі прийняття рішень за межами місцевого рівня. Аргументи на користь радикальної децентралізації влади відхилені, адже найістотніші політичні рішення як і раніше здійснюються в широких масштабах політичної організації. У зв'язку з цим, ми зацікавлені ступенем, в якому участь громадян може бути інституціолізована на рівні міста, національному або міжнаціональному/ глобальному рівнях. По-друге, *мета демократичних інновацій* – вийти за межі традиційних форм інституціолізованої взаємодії. У даному випадку, вивчення спрямоване на визначення ступеня, в якому участь може мати прямий вплив на політичні рішення. По-третє, велика частина дослідження участі в демократичних теоріях, як правило, посиляється на більш неформальні (неофіційні) форми взаємодії громадян у громадянському суспільстві, а також на конфронтаційні й антагоністичні взаємини з органами державної влади.

Виходячи з цього, варто зазначити, що перехід України на інноваційній шлях розвитку потребує здійснення комплексу заходів, спрямованих на приведення системи державного управління у відповідність до вимог відповідної моделі суспільно-політичного розвитку. Ключове значення для досягнення цієї мети має кардинальна зміна характеру взаємовідносин влади й суспільства, розробка та впровадження в політичну сферу різноманітних демократичних інновацій, які б, у свою чергу, створювали механізми реальної взаємодії та партнерства владного та громадського секторів, посилювали реальний вплив громадськості на формування й реалізацію державної політики загалом та інноваційної зокрема.

При приведенні системи державного управління у відповідність до вимог інноваційної моделі суспільно-політичного розвитку в центрі уваги має бути реорганізація й уточнення функцій існуючих державних інститутів, а також створення нових форматів соціально-політичної інтеракції, з метою забезпечення структурної повноти механізму державного управління, системної взаємодії між його елементами, підвищення професійної компетенції управлінських кадрів, формування інноваційної культури суспільства.

З огляду на зазначене вище, необхідно відмітити, що саме демократичні інновації, виходячи з їх функціонального призначення, спрямовані на зміну характеру взаємовідносин між владою та громадянами, збільшуючи й поглиблюючи участь останніх у процесі прийняття суспільнозначущих рішень; сприяють підвищенню рівня громадянської свідомості та культури, що безпосередньо відображається на процесах самоорганізації громадян і налагодженні конструктивного діалогу влади та громадянського суспільства.

Нині як соціологи, так і політологи все більше приділяють уваги пошуку шляхів, якими соціальні та політичні інститути могли б сформувати моделі індивідуальних взаємодій для продукування соціальних феноменів. Вчені в рівній мірі зацікавлені в тому, яким чином вищезазначені інститути виникають від подібної взаємодії.

Поряд із питаннями про те, які інститути ми хотіли б розробити, якби проектували їх заново, виникає прагматичне питання стосовно того, яким саме чином, якими механізмами ми можемо реконструювати існуючі інститути тому, що маємо безліч доказів суспільного розчарування в інститутах розвинених індустріальних демократій. Рассел Далтон, провідний спеціаліст із політичних поглядів і поведінки, стверджує: «Майже за всіма критеріями, суспільна довіра та сподівання, а також підтримка політиків, політичних партій і політичних інститутів, були підірвані за останні покоління» [5, с. 191]. Таке твердження може бути розглянуте як відчай – зростаюче розчарування в «демократичному проекті». Проте, аналітики, такі як Далтон, звертають нашу увагу й на існування доказів того, що, незважаючи на ці тенденції, як і раніше залишається сильною та суттєвою прихильність демократичним нормам і цінностям: «Навіть при тому, що сучасна громадськість висловлює зниження довіри до демократичних політиків, партій і парламентів, ці настрої не поширилися на демократичні принципи та цілі цих режимів [5, с. 47].

Впровадження демократичних інновацій, які збільшують і поглиблюють участь громадян у процесі прийняття політичних рішень, таким чином, може сприйматися як одна із стратегій (серед інших) повторного залучення розчарованих громадян, які втратили віру в демократію. Саме тому, дослідження реально існуючих інновацій у політичній сфері різних зарубіжних країн може надати можливість визначити, якою мірою нормативні зобов'язання різноманітних демократичних теорій можуть бути інституціалізовані.

У спробі розставити в певному порядку різноманітність існуючих практик і відобразити розуміння сутності демократичних інновацій, варто зазначити, що під останніми ми розуміємо такі їх форми, зокрема, як: народні збори та представницькі форуми (наприклад, функціонування партисипативного бюджету, також відомого як бюджетування з громадською участю), міні-громадськості (серед яких: громадянські асамблеї з вирішення різноманітних суспільно важливих питань, журі громадян, групи планування, консенсус-конференції, дорадчі опитування і т. п.), пряма правотворчість народу (референдуми за народною ініціативою, прямі та непрямі ініціативи, народні обговорення (передреферендумні обговорення) та ін.), нові експерименти в галузі електронної демократії (відкриті дискусійні форуми, он-лайн дорадчі опитування, он-лайн петиції тощо). Дослідження окреслених форм демократичних інновацій дає можливість з'ясувати значення та можливі наслідки їх застосування при формуванні та здійсненні інноваційної політики держави та виявити перспективні напрями вдосконалення сучасних демократичних практик за допомогою участі громадян у процесі прийняття політичних рішень. Представлені форми демократичних інновацій виступають певним механізмом, що поєднує елементи громадського контролю та співпраці влади і громадськості, що, у свою чергу, відіграє визначальну роль у становленні громадянської культури, розвитку демократії, сприянні

самоорганізації фахових спільнот населення, інформування громадськості щодо процесів, які відбуваються в суспільстві, становленні демократичних інститутів, а також формуванні та розвитку інноваційної культури суспільства.

При оцінці демократичних інновацій необхідно враховувати, якою мірою вони реалізують чотири *демократичні блага*, а саме інклюзивність (відкритість), громадський контроль, виважене судження та транспарентність (прозорість).

Необхідно дослідити природу кожного з цих благ. Однак перед тим як перейти до аналізу кожної з якісних характеристик і їх значення при проектуванні демократичних інновацій, зробимо деякі застереження. По-перше, виділяючи ці конкретні якості, ми не пропонуємо остаточний список благ, пов'язаних із демократичними інститутами. А даний набір якостей слід розуміти як істотні «складові частини» або «компоненти» [6, с. 88] того, що ми очікуємо від демократичних інститутів у цілому, й демократичних інновацій, зокрема. По-друге, ми повинні розуміти, що будь-який окремо взятий інституційний дизайн у повній мірі не зможе реалізувати всі ці якості. І нарешті, треба бути уважними до того, що інститути можуть реалізовувати ці якості по-різному й у різних поєднаннях.

Переходячи до розгляду вищезазначених якостей, зауважимо, що у вузькому розумінні *інклюзивність* звертає нашу увагу на спосіб, яким політична рівність реалізується, принаймні у двох аспектах участі: присутність і можливість висловлювання. *Громадський контроль* вимагає розгляду ступеня, в якому учасники здатні впливати на різні аспекти процесу прийняття рішень. *Виважене судження* включає в себе розуміння громадянами як технічних деталей проблеми, що розглядається, так і перспектив інших громадян. І нарешті, *транспарентність* зосереджує свою увагу на прозорості процесу як для учасників, так і для широкої громадськості. Як стверджує вітчизняний політолог О. Бабкіна, транспарентність й інклюзивність (відкритість) можуть розглядатися як фактор демократичного розвитку; інструмент забезпечення підконтрольності влади; засіб підвищення активності громадян, їхньої свідомості та політичної культури; результат розвитку комунікацій між різними учасниками демократичного процесу; форму реалізації права громадян на повну й об'єктивну інформацію. Транспарентність діяльності влади визнається важливою передумовою й ознакою демократичного суспільства, чинником його інклюзивності (відкритості) [2, с. 720]. Виходячи з цього, перелічені вище чотири блага особливо підходять для оцінки демократичних якостей інновацій, оскільки, як нам видається, вони мають фундаментальне значення для будь-якого теоретичного аналізу демократичної легітимності інститутів.

Ці чотири демократичні якості ми доповнюємо ще двома інституційними благами: *ефективністю* та *переносимістю/застосовністю*. Вивчення ефективності передбачає врахування витрат, пов'язаних з участю, які накладаються як на громадян, так і на органи державної влади. Переносимість дає можливість оцінити чи можуть дизайни функціонувати в різних політичних контекстах, що розглядаються з точки зору масштабу, політичної системи або типу проблеми.

З огляду на зазначене вище, можна зробити висновок, що при дослідженні сутності демократичних інновацій необхідно враховувати, якою мірою вони реалізують основні демократичні блага, а саме інклюзивність (відкритість), громадський контроль, виважене судження, транспарентність (прозорість), ефективність та переносимість/застосовність. Поєднання цих якісних характеристик пропонує потужну аналітичну основу для оцінки демократичних інновацій, які спрямовані на підвищення та поглиблення участі громадян у процесі прийняття політичних рішень. Дані проблеми можуть бути вирішені коли демократичні інновації зможуть забезпечити прийнятне поєднання вищезазначених якостей, які будуть кваліфікуватися як легітимні та гідні інституціалізації в рамках політичної системи. Йдеться про інституційну комплементарність, оскільки тільки з її допомогою є можливою реалізація привабливих комбінацій якісних характеристик демократичних інститутів такими способами, які не виявляються можливими при використанні окремих інновацій в ізоляції одна від одної.

Використана література:

1. Бабкіна О. В. Демократії теорії [Текст] / О. В. Бабкіна // Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко ; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабіна, В. П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — К. : Генеза, 2004. — С. 194.
2. Бабкіна О. В. Транспарентність [Текст] / О. В. Бабкіна // Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко ; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабіна, В. П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — К. : Генеза, 2004. — С. 720.
3. Панченко Т. В. Реалізація принципу субсидіарності у сучасному демократичному розвитку : політико-культурні детермінанти [Текст] : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.03 / Т. В. Панченко ; наук. консультант В. П. Андрущенко ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Київ, 2012. — 38 с.
4. Перегуда Є. В. Політологія [Текст] : [навчальний посібник] / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, В. Л. Семко, Н. І. Рижко, С. Д. Місержи, В. Л. Стеценко, В. Л. Згурська, В. П. Третяк. — К. : КНУБА, 2011. — 216 с.
5. Dalton Russell J. Democratic Challenges, Democratic Choices : The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies [Text] / Russell J. Dalton. — Oxford University Press, 2004. — 244 p.
6. Saward Michael. Democracy [Text] / Michael Saward. — Cambridge : Polity. — Wiley, 2003. — 175 p.
7. Smith Graham. Democratic Innovations : Designing Institutions for Citizen Participation [Text] / Graham Smith. — New York: Cambridge University Press, 2009. — 220 p.

Пономаренко Л. В. *Демократические инновации в политической сфере, их сущность и значение*

Предпринята попытка раскрыть сущность демократических инноваций, которые внедряются в политической сфере. Проанализированы их качественные характеристики, а именно: инклюзивность, общественный контроль, взвешенное суждение, транспарентность, эффективность и переносимость/ применимость. Избранные шесть благ выступают в качестве аналитической основы для оценки демократических качеств инноваций, которая представляет собой эффективный способ согласования теоретических и эмпирических исследований демократических инноваций и позволяет получить полезные сравнительные сведения о различных режимах участия граждан и представление о том, как особенности дизайна демократических инноваций влияют на реализацию качественных характеристик демократических институтов и, соответственно, демократической организации жизни всего общества.

Ключевые слова: демократические инновации, качественные характеристики, инклюзивность, общественный контроль, взвешенное суждение, транспарентность, эффективность, переносимость/ применимость.

Ponomarenko L. *Democratic innovations in the political sphere, their essence and meaning*

Reveals the essence of democratic innovations that are being introduced in the political sphere. Analyzed their qualitative characteristics, namely: inclusiveness, popular control, considered judgement, transparency, efficiency, transferability. Selected six benefits serve as an analytical framework for assessing the democratic qualities of innovations, which is an effective way of agreement between the theoretical and empirical studies of democratic innovations and provides useful comparative intelligence about the different modes of citizen participation and representation of how the design features of democratic innovations affect the implementation of the qualitative characteristics of democratic institutions and, accordingly, the democratic organization of society as a whole.

Keywords: democratic innovations, quality characteristics, inclusiveness, popular control, considered judgement, transparency, efficiency, transferability.